

مجله علوم تربیتی و روان‌شناسی
دانشگاه شهید چمران اهواز، زمستان ۱۳۸۶
دوره سوم، سال چهاردهم، شماره ۴
صص: ۷۲-۴۷

تاریخ دریافت مقاله: ۸۶/۰۳/۱۲
تاریخ بررسی مقاله: ۸۶/۱۲/۱۰
تاریخ پذیرش مقاله: ۸۷/۰۹/۱۹

بررسی چگونگی تحقق سیاست‌های آموزش و پرورش طی برنامه سوم توسعه اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی (۱۳۸۳-۱۳۷۹)

دکتر یدالله مهرعلی‌زاده*

دکتر عبدالمهدی معرف‌زاده**

مالک خدادادی ارپناه***

چکیده

این تحقیق با هدف بررسی چگونگی تحقق سیاست‌های آموزش و پرورش شهر اهواز طی برنامه سوم توسعه (۱۳۷۹-۱۳۸۳) در مقطع متوسطه اجرا شده است. با استفاده از روش تحقیق کیفی و تحلیل اسناد، داده‌های مورد نیاز به روش مصاحبه نیمه باز و بررسی اسناد و مدارک (شاخص‌ها)، جمع‌آوری گردید. جامعه آماری شامل: مدیران ستادی، کارشناسان سازمان و ادارات آموزش و پرورش شهر اهواز می‌باشد. نتایج تحقیق نشان داد که: الف- تغییرات و اصلاحات برنامه سوم توسعه در آموزش و پرورش شهر اهواز بر اساس ترکیبی از الگوی برنامه‌ریزی شده، الگوی جدلی- سیاسی و الگوهای تکاملی، چرخه عمر سازمان، فرهنگی و شناخت اجتماعی بوده است. ب- میزان موفقیت و عملکرد آموزش و پرورش شهر اهواز در مقطع متوسطه طی برنامه سوم توسعه در سال آخر نسبت به سال اول در زمینه مؤلفه‌های رقابت محور، مالی محور، عدالت محور و کیفیت محور مطلوب‌تر بوده است.

کلیدواژگان: تغییر، الگوهای تغییر، آموزش و پرورش، برنامه پنج ساله سوم توسعه

* دانشیار دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه شهید چمران- اهواز، Mehralizadeh_y@scu.ac.ir

** استادیار دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه شهید چمران- اهواز، Morefzadeh_a@scu.ac.ir

*** دانشجوی کارشناس ارشد مدیریت آموزشی، khodadymalek@yahoo.com

مقدمه

پرورش نیز به عنوان یکی از ارکان مهم هر جامعه‌ای از این قاعده مستثنی نیست (مهرعلی‌زاده، ۱۳۸۴؛ نفیسی، ۱۳۷۷).

در این راستا آنچه که باید مورد واکاوی قرار گیرد این است که آیا در برنامه‌ریزی‌های توسعه گذشته موفق عمل شده است؟ آیا سیاست‌گذاری‌های مدیریتی و آموزشی مناسبی داشته‌ایم؟ این سؤالات از عمده دغدغه‌های فکری مدیران، برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران نظام‌های آموزشی در مقیاس‌های خرد و کلان است. اما بررسی نظام‌های آموزشی و عملکرد آنها بدون در نظر گرفتن بسترهای سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی که آنها را احاطه کرده است، بی‌معنا می‌باشد. بدون شک، چنین امری برای سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان آموزشی در استان خوزستان نیز مهم است. فقدان تحلیلی جامع از عملکرد برنامه‌های توسعه آموزش و پرورش طی سال‌های گذشته در استان خوزستان، شهر اهواز و عوامل مهم مربوط به آن (اختیارات مدیران)، مسایل زیادی برای مدیران آینده به دنبال خواهد داشت.

بررسی پیشینه تحقیق

تحقیق حاضر به بررسی سیاست‌های

یکی از ویژگی‌های سازمان‌ها در عصر حاضر آن است که در محیط و شرایطی کاملاً رقابتی، مبهم و دشوار به سر می‌برند. در چنین محیطی سازمان‌ها در حال تغییر هستند. اکنون تغییر فراگیر شده و گریزی از آن نیست. جهانی شدن به عنوان تغییر فراگیر، پدیده‌ای است که همه سازمان‌ها آگاهانه و ناآگاهانه به سوی آن در حال حرکتند (دراکر، ۱۳۷۵؛ بوربولز و تورز، ۲۰۰۰). نظام‌ها و مؤسسات آموزشی به عنوان سازمان‌های تخصصی به طور گسترده‌تری با این دشواری و چالش مواجه هستند. چنین وضعیتی برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران آموزشی در بخش‌های دولتی و خصوصی را به تفکر واداشته و دانش آنها را به این نتیجه رسانده است که گذشته، حال و آینده حلقه‌های زنجیری هستند که همدیگر را کامل می‌کنند. بدون شناخت و تحلیل گذشته، امکان پیش‌بینی آینده و طراحی برنامه‌های جدید نیز دشوار خواهد بود؛ زیرا هرگونه برنامه‌ریزی برای سازمان‌ها، برآیندی از نیروهای مثبت و منفی است که در موفقیت برنامه مؤثر خواهند بود و آموزش و

آموزش و پرورش شهر اهواز طی برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور (۱۳۸۳-۱۳۷۹) پرداخته است. کشور ایران با داشتن بیش از نیم قرن تجربه برنامه‌ریزی (۱۳۸۳-۱۳۲۷)، در زمره با سابقه‌ترین کشورهای در حال توسعه جای می‌گیرد. (نفیسی، ۱۳۷۷؛ بهشتی، ۱۳۷۷) در حالی که نه فقط به هدف‌های متعارف رشد و توسعه اقتصادی دست نیافته، بلکه به نظر می‌رسد اکنون در مقایسه با آغاز دوره برنامه‌ریزی و اجرای برنامه‌های اقتصادی در کشور، کفه ترازوی عوامل همسو با الزامات توسعه اقتصادی، به نفع عوامل مغایر سنگین‌تر شده باشد. می‌توان گفت نارسایی‌های بوجود آمده در برنامه‌ریزی‌های توسعه آموزش و پرورش طی سال‌های گذشته در ایران ناشی از عوامل متعددی بوده است. در همین راستا نجفی وزیر اسبق آموزش و پرورش ایران در تحلیل و نقد آسیب شناسی برنامه‌های توسعه در ایران از نبود یک پارادایم در حرکت توسعه‌ای کشور صحبت کرده، اصلی که متأسفانه در نظام برنامه‌ریزی کشور ما مغفول مانده است. چه آنکه ایران، قبل و بعد از پیروزی انقلاب، سیاست و خط مشی روشن و درستی در سیستم برنامه‌ریزی نداشته و حرکت توسعه‌های آن غیر هدفمند بوده است. بررسی دوران پس از پیروزی انقلاب، نشان می‌دهد که در این زمینه ایران، دوران پر نوسانی را پشت سر گذاشته است (نجفی، ۱۳۸۴).

بررسی جامع مهرعلی‌زاده (۱۳۸۳) در رابطه با مسایل و مشکلات برنامه‌ریزی توسعه آموزشی کشور در مقیاس‌های خرد و کلان طی سال‌های قبل و بعد از انقلاب اسلامی نشان داده است که عوامل متعددی در تضعیف نظام برنامه‌ریزی توسعه در مراحل طراحی، اجرا و ارزیابی نقش داشته‌اند که عبارتند از: عوامل سیاسی (نگاه اقتدارگرای حکومت‌های وقت کشور به برنامه‌ریزی، سیاست‌زدگی غیرمتعارف و زیاد نظام آموزشی،...)، دلایل اقتصادی (وجود نگرش تک بعدی به توسعه و عدم درک مفهوم فراگیر توسعه،...)، دلایل نظری، ادراکی و فنی (نبود دیدگاهها و مبانی نظری و پشتوانه‌های تحقیقاتی برای بومی ساختن دانش برنامه‌ریزی آموزشی در آموزش و پرورش)، دلایل اداری (تحکمی بودن خط مشی‌ها و دستورالعمل‌ها)، دلایل انسانی (نبود کارشناسان خبره و متخصص برای هدایت برنامه‌ریزی‌های مستقل،...)، دلایل مدیریتی (فقدان نگرش کل نگر و جامع در ارتباط با بخش‌های مختلف نظام آموزشی و مقطعی و

موضوعی دیدن نظام آموزشی، ...) و دلایل فرهنگی (عدم نهادینه شدن فرهنگ برنامه‌ریزی توسعه در مدارس، ...) گرچه کلیه موارد فوق بر کمیت و کیفیت نظام آموزشی تأثیرگذار هستند، اما در سال‌های اخیر مسأله تغییر در نظام آموزشی و مبانی نظری آن، اصلاحات اساسی ناشی از تغییر و نقش اختیار و قدرت مدیران در اجرایی نمودن تغییرات، بیشتر مورد توجه مدیریت آموزشی بوده است.

بررسی‌های به عمل آمده، نشان داده است که برای ترسیم شرایط گذشته و کنونی آموزش و پرورش مدل‌های تغییر سازمانی مختلفی وجود دارند. در بررسی الگوهای تغییر در سازمان و بویژه مؤسسات آموزشی در این پژوهش، شش الگو قابل اشاره می‌باشند. الگوی تکاملی، الگوی برنامه‌ریزی شده، الگوی چرخه عمر سازمان، الگوی جدلی، الگوی شناخت اجتماعی و الگوی فرهنگی. هر کدام از این الگوها دارای ویژگی‌ها و ابعادی هستند که سعی دارند به تشریح و تبیین این مسأله بپردازند که: چرا تغییر رخ می‌دهد؟ چگونه تغییر اشاعه می‌یابد؟ چه هنگام تغییر رخ می‌دهد؟ چه

مدت استمرار دارد؟ (کیزر^۱، ۲۰۰۱؛ مورگان^۲، ۱۹۸۶؛ کارنل^۳، ۱۹۹۷؛ بلمانز^۴ و دیلز، ۱۹۹۱ نقل در مهرعلی‌زاده، ۱۳۸۳). این مدل‌ها در جستجوی آن هستند تا روشن کنند که نظام‌های آموزشی چه نوع تغییرات، اصلاحات و استراتژی‌هایی را دنبال کرده و یا محقق ساخته‌اند.

به هر حال هر دولتی برای کیفیت بخشی به نظام آموزشی و انطباق نظام آموزشی و مهارت سازی خود با تغییرات جامعه و بویژه تأثیرات جهانی شدن، از استراتژی‌های خاصی برای انجام اصلاحات آموزشی استفاده می‌کند (کارنوی، ۱۹۹۹). در واقع تغییرات ناشی از جهانی شدن و تأثیر مسایل اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی منجر به ظهور چهار نوع اصلاحات شده که البته اثرات مهمی بر بخش‌های آموزشی و کارآموزی بر جای گذاشته است. این اصلاحات عبارتند از: اصلاحات رقابت محور، اصلاحات مالی محور، اصلاحات عدالت محور و اصلاحات مبتنی بر بهبود کیفیت و بهره‌وری و کارآمدی. چنین اصلاحاتی در نظام‌های آموزشی، تبلور و

1- Kezar

2- Morgan

3- Carnall

4- Belmanz and Dailze

تحقیقاتی که روی مؤسسات و سازمان‌ها انجام داده است، بیان می‌کند که یک مؤسسه شامل ساختارهای شناختی، هنجارهای منظم و فعالیت‌هایی است که ثبات و مفهوم رفتار اجتماعی را در پی دارد. سازمان‌ها توسط چند عامل مهم مانند فرهنگ، ساختار و رویه تغییر می‌یابند و این عوامل در سطوحی چند برابر وسعت قدرت عمل می‌کنند. دیمایگو و پاول^۶ (۱۹۹۱)، نقل در ون دی ون و پُل، (۱۹۹۵)، تمرکز بر روی ابعاد شناختی سازمان‌ها را، مشخصه اصلی و عمده نوسازمان‌ها در جامعه‌شناسی می‌دانند.

تحقیقات تالبرت^۷ در سال ۱۸۸۰ درباره اصلاحات سازمان‌های خدماتی امریکا نشان داد، سرعتی که سازمان‌ها، سیاست‌های رایج در جامعه را می‌پذیرند یا برنامه‌های مورد قبول محیط و جامعه را به اجرا در می‌آورند به این امر بستگی دارد که قوانین ایالتی و ولایتی تا چه اندازه از قدرت اجرایی برخوردارند، سازمان‌ها با چه سرعتی باید خود را با شرایط جدید محیطی وفق دهند، و ضمانت اجرایی قوانین و مقررات تا چه اندازه است (غلامرضازاده، ۱۳۸۰). تحقیقی که توسط مارت^۸ (۱۹۸۰) درباره سازمان‌های

تصویری روشن از اهداف و مقاصد آگاهانه و نیز غیرمستقیمی است که توسط سیاست‌گذاری دولت‌ها، در هر دوره‌ای طراحی و به اجرا گذاشته می‌شوند.

نظریه‌های تغییر سازمانی در دو زمینه بیرونی یعنی نظریه وابستگی سازمانی و درونی و نظریه نو سازمانی قابل بررسی هستند. نظریه وابستگی به منابع^۱ که در سال ۱۹۷۸ توسط ففر^۲ و سالینیک^۳ مطرح شد؛ بیان می‌دارد که سازمان‌ها به منابع بحرانی نیاز دارند تا اهدافشان را تأمین کرده و استقلال خود را حفظ نمایند. در واقع اختیار و اقدامات سازمان‌ها تا حدودی توسط فشارها و تقاضاهای خارجی محدود می‌شود و استقلال آنها را کم می‌کند. از آنجائی که سازمان‌ها مجبورند با محیط در تعامل باشند تا بتوانند در آن زندگی کنند، دریافته‌اند که برای رسیدن به اهدافشان نوعی وابستگی ذاتی میان آنها و محیط اطراف وجود دارد. اما نظریه نو سازمانی^۴ نگاهی به عوامل مهم درون سازمانی دارد. اسکات^۵ (۱۹۹۳)، نقل در ون دی ون و پول، (۱۹۹۵) بر اساس

-
- 1- Resource dependent theory
  - 2- Pfeffer
  - 3- Salanick
  - 4- Neo-institutional theory
  - 5- Scott

-
- 6- Dimaggio and Powell
  - 7- Tolbert
  - 8- Marrett

آمریکا انجام شد، نتایج آن نشان می‌دهد که گاهی عوامل محیطی موجب پیدایش (تولد)، تأسیس یا خلق سازمان می‌شوند. گاهی ویژگی‌ها یا شرایط موجود در شهرهای بزرگ باعث به وجود آمدن شرکت‌ها یا سازمان‌های بزرگ صنعتی می‌شود، و گاهی تراکم سازمان‌ها در یک منطقه موجب پیدایش و خلق بیمارستان یا سازمان‌های پزشکی و دارویی می‌شود. همچنین، تراکم یا ازدحام سازمان‌ها باعث می‌شود که شرکت‌های بیمه به وجود آیند (هال، ۱۳۸۳).

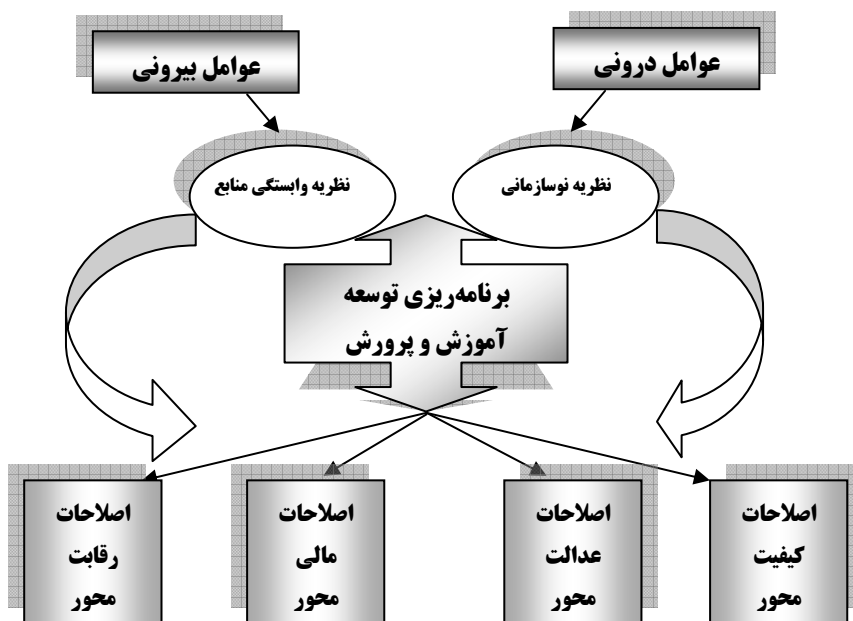
خلخالیان (۱۳۷۷) در پژوهشی تحت عنوان «بررسی جو سازمانی و واکنش کارکنان دبیرستان‌های پسرانه استان گیلان در برابر برخی تغییرات پیشنهادی» دریافت: بین کارکنان دبیرستان‌های پسرانه عادی (دولتی) و غیرانتفاعی استان گیلان در زمینه واکنش در برابر تغییرات پیشنهادی تفاوت وجود دارد. مطالعات ساکی (۱۳۷۶)، قوام (۱۳۸۱)، عطازان (۱۳۸۱)، شافعی (۱۳۸۳) و عبدلهی (۱۳۸۳) خواستار تغییر ساختاری-سنتی آموزش و پرورش در عصر جهانی شدن و استقرار نظام‌های مدیریت کیفیت می‌باشند. بنابراین برای انجام چنین کاری تغییر و تحول بنیادی در ساختارها، قوانین، برنامه‌ها و روش‌ها برای استاندارد کردن فعالیت‌های آموزشی و پرورش لازم است.

تغییرات برنامه‌های توسعه در آموزش و پرورش و کشور (۱۳۸۳-۱۳۲۷) متأثر از عوامل مختلفی بوده است. بررسی تاریخچه برنامه‌ریزی توسعه در ایران نشان می‌دهد که نظام برنامه‌ریزی توسعه کشور و آموزش و پرورش نوسان‌های زیادی داشته است. فکر برنامه‌ریزی در سال ۱۳۱۶ با ایجاد شورای عالی اقتصاد شروع شد. در سال ۱۳۲۵ دولت هیأتی را به نام کمیته برنامه مأمور کرد تا با همکاری وزارتخانه‌ها به تهیه و تنظیم طرح‌های عمرانی بپردازد. بدین ترتیب پایه‌های سازمان برنامه، ریخته شد. این سازمان کار تهیه، تنظیم و هماهنگ ساختن برنامه‌ریزی توسعه ملی را عهده‌دار بود (فیوضات، ۱۳۷۹). از آن دوره تا یکسال قبل از انقلاب پنج برنامه توسعه اجرا شد، ولی برنامه عمرانی ششم به علت تحولات انقلاب در کشور به مرحله اجرا در نیامد. بعد از انقلاب نیز تاکنون چهار برنامه توسعه از سال ۱۳۶۷ طراحی و به اجرا گذاشته شده است. طرح‌ریزی، اجرا و ارزیابی برنامه‌های توسعه قبل و بعد از انقلاب قطعاً مجموعه ارزشمندی از تجارب و دستاوردهای مثبت و

منفی در خصوص برنامه‌ریزی مهیا ساخته اهداف و سیاست‌های مهم برنامه سوم توسعه آموزش و پرورش حاکی از این است که جهت‌گیری اساسی این برنامه به سمت تقویت بخش خصوصی در فعالیت‌های آموزشی (ماده، ۱۴۴)، مدیریت کارآمد منابع (مواد ۱۴۵، ۱۴۶، ۱۴۹)، اصلاح ساختار و نیروی انسانی (ماده ۳، ۱۴۳) بوده است. برنامه سوم توسعه علاوه بر اینکه در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی جامع و کامل به نظر می‌رسید؛ اما در اهداف و سیاست‌های مهم برنامه سوم توسعه آموزش و پرورش حاکی از این است که جهت‌گیری اساسی این برنامه به سمت تقویت بخش خصوصی در فعالیت‌های آموزشی (ماده، ۱۴۴)، مدیریت کارآمد منابع (مواد ۱۴۵، ۱۴۶، ۱۴۹)، اصلاح ساختار و نیروی انسانی (ماده ۳، ۱۴۳) بوده است. برنامه سوم توسعه علاوه بر اینکه در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی جامع و کامل به نظر می‌رسید؛ اما در

اهداف و سیاست‌گذاری‌ها دارای نقاط ضعف و نارسائی‌هایی بدین شرح بوده است:

(۱) بی‌فایده بودن یا ناکارآمدی سیاست‌گذاری‌های آموزشی، (۲) عدم ارایه تعریفی روشن از اهداف برنامه سوم توسعه، (۳) عدم تصویب اهداف کمی، (۴) عدم اجرا یا پیشگیری راهکارهای اجرایی برنامه سوم توسعه، (۵) مبتنی نبودن اهداف و سیاست‌های راهبردی برنامه سوم توسعه بر نتایج پژوهشی، (۶) شکاف بین جنبه‌های کمی و کیفی برنامه (عبدالهی، ۱۳۸۳).

شکل ۱. چارچوب نظری تحقیق

به همین لحاظ برای تدوین و ارائه مدل مفهومی پژوهش حاضر از دو نظریه وابستگی منابع^۱ و نوسازمانی^۲ استفاده شده است. بنابراین در پژوهش حاضر بر اساس سوابق تحقیقات گذشته و مبانی نظری آنها، مدلی مفهومی پایه‌ریزی شده است (شکل ۱ چارچوب نظری تحقیق را ببینید).

هدف کلی پژوهش

هدف کلی تحقیق حاضر بررسی چگونگی تحقق سیاست‌های آموزش و پرورش شهر اهواز طی برنامه سوم توسعه (۸۳-۱۳۷۹) است.

اهداف فرعی

۱- بررسی سیاست‌های برنامه‌ریزی آموزش و پرورش شهر اهواز در مقطع متوسطه بر اساس الگوهای موجود تغییر در سازمان.
۲- بررسی و تحلیل سیاست‌های برنامه‌ریزی آموزش و پرورش شهر اهواز در مقطع متوسطه بر اساس: اصلاحات مالی محور، اصلاحات رقابت محور، اصلاحات

عدالت محور و اصلاحات مبتنی بر بهبود کیفیت آموزش و کارآمدی و بهره‌وری.

فرضیه‌ها

۱. بین عملکرد سال‌های اول و پایانی برنامه ۵ ساله سوم توسعه آموزش و پرورش شهر اهواز در مقطع متوسطه در زمینه اصلاحات رقابت محور تفاوت وجود دارد.

۲. بین عملکرد سال‌های اول و پایانی برنامه ۵ ساله سوم توسعه آموزش و پرورش شهر اهواز در مقطع متوسطه در زمینه اصلاحات مالی محور تفاوت وجود دارد.

۳. بین عملکرد سال‌های اول و پایانی برنامه ۵ ساله سوم توسعه آموزش و پرورش شهر اهواز در مقطع متوسطه در زمینه اصلاحات عدالت محور تفاوت وجود دارد.

۴. بین عملکرد سال‌های اول و پایانی برنامه ۵ ساله سوم توسعه آموزش و پرورش شهر اهواز در مقطع متوسطه در زمینه اصلاحات بهبود کیفیت آموزش و افزایش کارایی و بهره‌وری تفاوت وجود دارد.

روش شناسی تحقیق

با توجه به ماهیت این پژوهش و اهداف و فرضیه‌های آن، روش توصیفی و

1- Resource Dependent Theory
2- Neo-institutional theory

کیفی انتخاب گردید.

مصاحبه‌ها ابتدا محققین به نواحی مربوطه

مراجعه کرده، سپس با گرفتن وقت قبلی از

مدیران ستادی (افراد مصاحبه شونده)، در

زمان مصاحبه حاضر می‌شدند. نخست در

خصوص هدف کلی تحقیق و سؤالات فرعی

و فرضیه‌ها، توضیحات لازم داده می‌شد، پس

از آن سؤالات مربوطه مطرح می‌گردید. در

حین اجرای مصاحبه با سؤالات تکمیلی و

پی‌گیر و عبارت‌هایی که مصاحبه را به مسیر

اصلی پیش می‌برد، جریان مصاحبه هدایت

می‌شد و اطلاعات مربوط به پاسخ دهندگان

یادداشت می‌گردید. سعی به عمل آمد تا

مصاحبه در فضایی دوستانه و غیررسمی

انجام شود. در ادامه پس از انجام مصاحبه

شروع به دسته‌بندی اطلاعات با توجه به

فرضیه‌ها و اهداف تحقیق می‌شد و پس از

ویرایش داده‌ها و متناسب نمودن آنها با

اهداف تحقیق به صورت کیفی طی

محورهای تغییر برنامه سوم توسعه (۱۳۷۹-۱۳۸۳)

مورد تفسیر و تحلیل قرار می‌گرفت.

(ب) شاخص‌ها و تحلیل اسناد و مدارک و

سوابق برنامه سوم توسعه آموزش و

پرورش شهر اهواز: چون هدف کلی این

پژوهش بررسی چگونگی سیاست‌های

آموزش و پرورش شهر اهواز بوده است

جامعه آماری و نمونه

کلیه کارکنان و مدیران بخش ستادی

آموزش و پرورش شهر اهواز به عنوان جامعه

آماري مورد توجه بوده‌اند اما به لحاظ استفاده

از روش مصاحبه و محدودیت زمانی و

هزینه‌ای مترتب بر آن از میان مدیران،

معاونان و کارشناسان مسئول نواحی (چهار

ناحیه) و سازمان، یک نفر مدیر و یک نفر

کارشناس مسئول به صورت تصادفی انتخاب

شدند که مجموعاً حجم نمونه‌گیری بالغ بر

۱۰ نفر گردید که شامل: ۵ نفر مدیر و ۵ نفر

کارشناس مسئول بودند.

ابزار گردآوری داده‌ها

برای جمع‌آوری داده‌ها از دو روش

الف) مصاحبه، ب) شاخص‌ها و تحلیل اسناد

و مدارک و سوابق برنامه سوم توسعه آموزش

و پرورش شهر اهواز استفاده گردید.

الف) مصاحبه نیمه باز: سؤالات مصاحبه با

توجه به اهداف پژوهش و فرضیه مربوط به

آن تهیه و تدوین گردید که شامل چهار سؤال

باز پاسخ بود. این مصاحبه از نوع نیمه

ساختمند و محقق ساخته بود. برای انجام

بنابراین به تناسب و فراخور اهداف و فرضیه‌ها و با توجه به شاخص‌های سازمان آموزش و پرورش، دفتر مدیریت و برنامه‌ریزی استان و اسناد و مدارک و سوابق سال‌های گذشته، گزارش عملکردها، مصاحبه‌های قبلی مدیران آموزش و پرورش شهر اهواز و مطالعه برنامه سوم توسعه آموزش و پرورش شهر اهواز، شاخص‌های مناسب تهیه گردید. پس از تهیه و تنظیم شاخص‌ها و تأمل و تعدیل در آنها، با مراجعه به چهار ناحیه و سازمان آموزش و پرورش و دفتر مدیریت و برنامه‌ریزی، اطلاعات لازم را برای بررسی شاخص‌ها از واحدهای آموزش، طرح و برنامه، آمار و بودجه، حسابداری، تحولات و تشکیلات، امور شوراها، امور اداری، منابع انسانی، روابط عمومی و واحدهای دیگر آموزش و پرورش با تأیید مسئول هر واحد و دفتر جمع‌آوری گردید.

تجزیه و تحلیل داده‌های اسناد و مدارک (شاخص‌ها)

برای تجزیه و تحلیل اسناد و مدارک مربوط به شاخص‌های عملکرد سال اول و پایانی برنامه ۵ ساله سوم توسعه آموزش و پرورش اهواز در مقطع متوسطه در زمینه تغییر و اصلاحات چهارگانه به ترتیب زیر عمل شده است: الف) جمع‌آوری داده‌ها بر اساس شاخص‌های تدوین شده برای هر محور تغییر، ب) یکسان‌سازی واحدهای

به منظور تأمین روایی محتوایی شاخص‌های اندازه‌گیری مربوط به اصلاحات چهارگانه در مقطع متوسطه آموزش و پرورش شهر اهواز پس از بررسی سوابق، اسناد، مدارک و اطلاعات مربوط به برنامه ۵ ساله سوم (۱۳۸۳-۱۳۷۹)، شاخص‌های متناسب با این بررسی تهیه و تدوین گردید.

مختلف اندازه‌گیری شاخص‌ها، بر مبنای ۱۰۰٪، ج) محاسبه جداگانه هر شاخص، د) مقایسه شاخص‌های سال پایه (۱۳۷۹) با سال آخر برنامه (۱۳۸۳). بدین طریق تمام شاخص‌ها محاسبه و وارد برنامه SPSS گردید، سپس تجزیه و تحلیل آماری روی آنها صورت گرفت. توضیح آنکه که تعدادی از شاخص‌های مالی محور و شاخص‌های رقابت محور به صورت کلی تجزیه و تحلیل شدند؛ زیرا داده‌های مربوط به این شاخص‌ها به رغم کوشش و تلاش فراوان به تفکیک نواحی چهارگانه آموزش و پرورش شهر اهواز بدست نیامد.

یافته‌های تحقیق

بررسی سیاست‌های برنامه‌ریزی آموزش و پرورش شهر اهواز در مقطع متوسطه بر اساس الگوهای موجود تغییر در سازمان.

سؤالی که در این رابطه دنبال گردید آن بود که برنامه‌های آموزش و پرورش شهرستان اهواز در مقطع متوسطه طی سال‌های برنامه سوم توسعه بر اساس کدام یک از الگوهای شش‌گانه تغییر قابل تبیین است؟ برای روشن شدن این مسأله

مصاحبه‌ها و مدارک و مستندات برنامه سوم توسعه در سطح ملی و استانی مطالعه گردید. در بازبینی و تحلیل محتوای مستندات، اهداف و سیاست‌های برنامه‌ریزی توسعه سوم (۱۳۷۹-۱۳۸۳) نتیجه کلی بدست آمده در آموزش و پرورش بخش متوسطه شهر اهواز گویای آنست که الگوهای بکار گرفته شده در برنامه‌ریزی تغییر دارای عناصری از الگوی برنامه‌ریزی شده، الگوی تکاملی، الگوی عمر سازمان، الگوی جدلی-سیاسی، الگوی شناخت اجتماعی و الگوی فرهنگی بوده است. با این حال، سایه الگوی جدلی-سیاسی و همچنین الگوی تغییر از قبل برنامه‌ریزی شده بیشتر بوده است (جدول ۱ را مشاهده کنید).

بررسی مصاحبه‌های مدیران و کارشناسان و همچنین تحلیل سوابق و مدارک برنامه سوم توسعه آموزش و پرورش این شهر بیانگر آن بود که مدیران طی سال‌های برنامه سوم توسعه (۱۳۷۹-۱۳۸۳) با الهام گرفتن از الگوهای تغییر، تحولات و اصلاحات آموزشی مختلفی را آغاز و دنبال کرده‌اند. برنامه توسعه سوم آموزش و پرورش شهر اهواز در مقطع متوسطه طی چهار محور اساسی اجرایی شد.

جدول ۱. سیاست‌های متناظر با الگوهای تغییر در برنامه سوم توسعه آموزش و پرورش متوسطه شهر اهواز

الگوهای تغییر	توضیحات و مستندات و مصادیق مربوط
تغییر برنامه‌ریزی شده	جهت‌گیری و برنامه‌ریزی برای افزایش سطح علمی دانش‌آموزان، مسابقات علمی، فرهنگی و ورزشی، گسترش و بهبود ظرفیت جشنواره الگوی برتر، افزایش شرکت کنندگان در جشنواره خوارزمی، اجرایی نمودن فعالیت‌های حاصل از نظام پیشنهادات
الگوی تکاملی	سیاست‌های تدوین شده برای توسعه و بهبود فعالیت‌های آموزشی، ارتقاء کیفیت فعالیت‌های آموزشی و بهبود عملکرد مدیران و بازنگری شاخص‌های عملکرد
چرخه عمر	سیاست‌گذاری در راستای خدمات رفاهی-اجتماعی فرهنگیان، جذب کمک‌های مردمی و خیرین مدرسه‌ساز، خصوصی‌سازی، بهره‌وری و کارآمدی و تحول اداری از طریق اصلاح ساختارهای تشکیلاتی سازمانی بخش متوسطه
جدلی-سیاسی	اصلاحات مدنی و بازنگری در جهت‌گیری‌های آموزشی و پرورشی نظام آموزشی
یادگیری اجتماعی	رشد تقاضاهای خانواده‌ها و جامعه برای افزایش کیفیت آموزشی؛ جهت‌گیری سخنرانی‌های مدیران بخش متوسطه شهر اهواز در جهت ارتقای سطح کیفیت نظام آموزشی.
فرهنگی	سیاست‌گذاری در زمینه افزایش پوشش تحصیلی و توسعه و ارتقاء منابع انسانی

الف- در زمینه عدالت محور می‌توان به استفاده مناسب و بهینه از امکانات و منابع موجود دولتی (ماده ۱۴۵)، افزایش پوشش تحصیلی (ماده ۱۴۳)، ایجاد زمینه‌های لازم برای برخورداری از فرصت‌های برابر آموزشی، بهبود خدمات رفاهی-اجتماعی فرهنگیان (ماده ۲۱)، بهبود وضعیت معیشت فرهنگیان (ماده ۲۰)، اشاره کرد.

ب- در خصوص برنامه‌های مالی محور از طریق راهکارهای گسترش مدارس غیرانتفاعی، جذب کمک‌های مردمی و خیرین مدرسه‌ساز (ماده ۱۴۴)، معافیت واحدهای آموزشی از مالیات (ماده ۱۴۶)، درآمدهای حاصل از اجاره اماکن و واحدهای آموزشی و حرکت به سوی خصوصی‌سازی عملیاتی گردیده است.

فرهنگیان، چهار برابر شدن حق التدریس فرهنگیان، افزایش تشویقات حقوقی و کتبی پرسنل، افزایش سطح تحصیلات فرهنگیان، بهبود راهکارهای مأمور به تحصیل فرهنگیان، گسترش مدارس غیرانتفاعی و حمایت و پشتیبانی از این مدارس و متقاضیان اینگونه مدارس، گسترش تشکلهای صنفی فرهنگیان، ایجاد طرح پرسش مهر، ایجاد طرح نظام پیشنهادات، ایجاد طرح تکریم ارباب رجوع، ایجاد طرح سلامت، اجرای نظام هماهنگ (تاحدودی)، آزادی بیان و اندیشه، تعدد و تکثر نشریات در تمام سطوح جامعه و در آموزش و پرورش، تعدد و تکثر انواع کتابها، ایجاد بستری مناسب برای بیان دیدگاههای مختلف افراد مختلف را می‌توان برشمرد.

لذا می‌توان گفت دولت وقت در ابتدای کار زمینه‌های لازم را در تدوین برنامه‌های توسعه برای تحقق برنامه‌ها و شعارهایش مهیا نموده بود و بر این اساس جدال سیاسی و نزاع قدرت در بین دولت وقت و رقیبان بیشتر از دوره‌های پیشین و برنامه‌های قبلی به چشم می‌خورد و نمی‌توان به سادگی از این نکته چشم‌پوشی نمود که سایه الگوی جدالی-سیاسی بر برنامه توسعه سوم آموزش و پرورش کاملاً هویدا است. در

ج- جهت‌گیری‌های برنامه توسعه در زمینه رقابت محور از طریق راهکارهای مسابقات علمی، فرهنگی و ورزشی، گسترش و بهبود ظرفیت جشنواره الگوی برتر، افزایش شرکت کنندگان در جشنواره خوارزمی، اجرایی نمودن فعالیت‌های حاصل از نظام پیشنهادات پیگیری و به مرحله اجرا درآمد.

د- در زمینه اصلاحات بهبود کیفیت، بهره‌وری و کارآمدی، اصلاح ساختارهای تشکیلاتی سازمانی، توسعه و بهبود فعالیت‌های آموزشی (ماده ۲۳)، ارتقاء کیفیت فعالیت‌های آموزشی، توسعه و ارتقاء منابع انسانی، محورهای مهم برنامه توسعه سوم در آموزش و پرورش شهر اهواز بوده‌اند.

اما دولت وقت (۱۳۸۴-۱۳۷۹) با توجه به شعارهای جامعه مدنی، حقوق شهروندی، دموکراسی، تغییرات و اصلاحاتی طی برنامه توسعه سوم در آموزش و پرورش به عمل آورد. از جمله استراتژی اصلاحات عدالت محور که محور اصلی تغییرات و عملیاتی کردن برنامه‌های دولت اصلاحات طی برنامه سوم بوده است می‌توان، افزایش دوره‌های آموزشی، غنی نمودن مهارت‌های کارکنان و دبیران، افزایش فعالیت‌های رفاهی و معیشتی فرهنگیان، سه برابر شدن متوسط حقوق

این راستا مدیران ارشد آموزش و پرورش کشور، استان‌ها و شهرستان‌ها بویژه شهر اهواز به طور تلویحی و تصریحی در پی تغییر برنامه‌های قبلی و اصلاح سیاست‌های گذشته بوده‌اند. بطوریکه در برنامه توسعه سوم دست به تغییر و جابجایی مدیران ستادی، تغییر در وظایف و مشاغل، تغییر نام سازمان‌ها، ادارات و دوایر داخلی ادارات، حذف و تعدیل بعضی از پست‌ها از جمله معاونت پرورشی زده‌اند که این همه تغییرات بر اساس ویژگی و ابعاد الگوی جدلی-سیاسی قابل توصیف و توضیح هستند. قابل ذکر است که شعار شایسته سالاری، دولت پاسخگو، تنوع دیدگاه‌های سیاسی و مردم‌گرایی سیاسی، به وضوح در سوابق و مدارک برنامه سوم توسعه شهر اهواز دیده می‌شود که به نوعی منشاء سیاست‌گذاری‌های آموزشی در آموزش و پرورش بوده است.

همچنین یافته‌های این تحقیق نشانگر آن است که تحولات برنامه توسعه سوم آموزش و پرورش شهر اهواز در مقطع متوسطه تحت تأثیر اندیشه‌ها و سیاست‌های دولتمردان و مدیران دولت وقت بوده است. در این راستا به نظر می‌رسد برنامه‌ریزی تغییر در آموزش و پرورش شهر اهواز صرفاً نوعی واکنش در برابر تحولات، تغییرات، نظری، فرهنگی و سیاسی کشور، استان و شهرستان می‌باشد. این یافته‌ها با نتایج تحقیقات گذشته که توسط مهرعلی‌زاده (۱۳۸۳) بدست آمده است همخوانی دارد. به بیان دیگر در توصیف الگوهای تغییر در بخش متوسطه شهر اهواز می‌توان گفت: اولاً تغییر و برنامه‌ریزی از بالا به پایین بوده است زیرا جهت‌گیری توسط وزارتخانه تعیین شده است، ثانیاً اصلاحات آموزشی در شهر اهواز بر اساس الگوی جدلی-سیاسی می‌باشد.

فرضیه اول: بین عملکرد سال اول و پایانی برنامه ۵ ساله سوم توسعه آموزش و پرورش شهر اهواز در مقطع متوسطه در زمینه اصلاحات رقابت محور تفاوت وجود دارد.

برای بررسی اطلاعات رقابت محور شاخص‌های زیر تهیه و تدوین گردید. وضعیت شاخص‌های مورد نظر برای بررسی اصلاحات رقابت محور طی سال اول و پنجم برنامه سوم توسعه در جدول ۲ ارائه شده است.

نتایج حاصل به منظور آزمون فرضیه نخست نشان می‌دهد که در وضعیت برنامه‌های تغییر و اصلاحات رقابت محور در آموزش و پرورش شهر اهواز (مقطع متوسطه) طی سال‌های ۱۳۷۹ و ۱۳۸۳ تفاوت

جدول ۲. مقایسه شاخص‌های اقدامات و تغییرات انجام شده در زمینه اصلاحات رقابت محور طی سال اول و پنجم برنامه سوم توسعه کشور چهار ناحیه آموزش و پرورش شهر اهواز

ناحیه ۴	ناحیه ۳	ناحیه ۲	ناحیه ۱	شاخص‌ها	مؤلفه‌های اصلی
٪۳۶	٪۴۵	٪۵۸	٪۳۶	تعداد دبیران، مدیران و کارکنان اداری که طی برنامه‌های گوناگون تشویق شده‌اند.	برنامه‌های و اصلاحات رقابت محور
٪۵۰	۰	٪۳۳	٪۵۰	تعداد معلمانی که در امتحانات خارج کشور قبول شده‌اند.	
٪۵۰	٪۴۴	٪۳۳	٪۵۸	تعداد دانش‌آموزان نخبه‌ای که در مدارس نمونه دولتی و استعدادهای درخشان پذیرفته شده‌اند.	
٪۲۷	٪۳۳	٪۴۱	٪۴۱	تعداد اعضاء سازمان دانش‌آموزی (پیش‌تازان، فرزندان، انجمن‌های کانون دانش‌آموزی)	
٪۳۰	٪۳۳	٪۲۰	٪۳۸	تعداد دانش‌آموزانی که در فعالیتهای گروهی مکمل شرکت کرده‌اند (اردو، گردشگری، حج)	
٪۲۵	٪۴۵	٪۲۸	٪۳۵	تعداد دانش‌آموزانی که در جشنواره خوارزمی شرکت کرده‌اند (رتبه استانی).	
۲ برابر	۲ برابر	۲ برابر	۲ برابر	تعداد مسابقات ورزشی برگزار شده به طور رسمی.	
۳/۵	۴	۳	۳/۵	تعداد دانش‌آموزان غیردولتی (غیر انتفاعی).	
٪۳۵	٪۴۵	٪۴۰	٪۴۷	تعداد شرکت کنندگان در نظام پیشنهادات	
٪۱۰۰	٪۱۰۰	٪۱۰۰	٪۱۰۰	تعداد مدارس مروج نظام پیشنهادات	
۵	۴/۵	۴/۵	۴	تعداد مدارس مروج طرح تکریم ارباب رجوع	
٪۸۵	٪۷۷	٪۷۵	٪۶۵	تعداد مدرسی که مسابقات OTN و مسابقات علمی را اجراء کرده‌اند.	
٪۲۵	٪۳۰	٪۴۰	٪۱۲	تعداد شرکت کنندگان در جشنواره الگوی برتر (متوسطه)	

معنی‌داری داشته است؛ زیرا که آزمون T برای رقابت محور در سال آغازین و پایانی برنامه گروههای وابسته بین میانگین‌های برنامه‌های تفاوت معنی‌داری را در سطح (p<۰/۰۵)

نشان می‌دهد. بنابراین تفاوت معنی‌داری در شاخص‌ها در سال ۱۳۸۳ نسبت به سال ۰/۰۵ سطح بین عملکرد سال‌های ۱۳۷۹ و آغازین برنامه یعنی ۱۳۷۹ بوده است (جدول ۱۳۸۳ در زمینه اصلاحات رقابت محور شماره ۳). وجود داشته است که ناشی از عملکرد بهتر

جدول ۳. نتایج آزمون T برای گروه‌های وابسته (اصلاحات رقابت محور)

شاخص‌ها	میانگین	تعداد	انحراف معیار	میانگین خطای معیار	T	df	سطح معنی‌داری $P \leq 0/05$
اصلاحات رقابت محور	۳۷/۷۲	۷۹	۳۱/۵۲	۳/۵۴	-۱۴/۸۴	۷۸	۰/۰۵
	۹۴/۵۱	۷۹	۲۲/۲۷	۲/۵			

فرضیه دوم: بین عملکرد سال اول و پایانی برنامه ۵ ساله توسعه سوم آموزش و پرورش شهر اهواز در مقطع متوسطه در زمینه اصلاحات مالی محور تفاوت وجود دارد.

شاخص‌های لازم برای بررسی وضعیت عملکرد شاخص‌های مالی محور طی سال اول و پنجم برنامه سوم به شرح جدول ۴ تدوین گردید.

جدول ۵ نتایج آزمون T، برای گروه‌های وابسته اصلاحات مالی محور را نشان می‌دهد، مندرجات این جدول حاکی از آن است که اصلاحات مالی محور برنامه توسعه سوم آموزش و پرورش شهر اهواز

طی سال‌های ۱۳۷۹ و ۱۳۸۳ تفاوت چشمگیری داشته است. آزمون T، بین میانگین‌های اصلاحات مالی محور و برنامه‌های تغییر در این دو گروه وابسته، تفاوت معنی‌داری را در سطح ($P < 0/05$) نشان می‌دهد. پس بین عملکرد سال اول و پایانی برنامه ۵ ساله سوم توسعه آموزش و پرورش شهر اهواز در مقطع متوسطه در زمینه اصلاحات مالی محور تفاوت وجود دارد و این تفاوت نشانگر آن است که عملکرد شاخص‌ها در سال پایانی برنامه (۱۳۸۳) بهتر از سال آغازین برنامه (۱۳۷۹) بوده است.

۶۳ بررسی چگونگی تحقق سیاست‌های آموزش و پرورش طی برنامه سوم ...

جدول ۴. مقایسه شاخص‌های اقدامات و تغییرات انجام شده در زمینه اصلاحات مالی محور طی سال اول و پنجم برنامه سوم توسعه کشور در چهار ناحیه آموزش و پرورش شهر اهواز

ناحیه ۴	ناحیه ۳	ناحیه ۲	ناحیه ۱	شاخص‌های	مؤلفه‌های اصلی
۳ برابر	۳/۵ برابر	۳/۵ برابر	۳ برابر	درآمدهای اختصاصی حاصل از کمک‌های مردمی	بازنده‌ها و اصلاحات مالی محور
%۳۲	%۲۵	%۳۳	%۲۵	صرفه جویی حاصل از اجاره اماکن و وسایل استیجاری	
۳	۳/۵	۳	۴/۵	درآمدهای حاصل از اجازه اماکن آموزشی، ورزشی، خانه معلم، فروشگاه، و آرایه خدمات	
۳	۳/۵	۳	۳/۵	میزان تعهدات اجرایی خیرین مدرسه ساز	
۱/۵	۱/۵	۱/۵	۱/۵	سرانه دانش‌آموزی واحدهای آموزشی	
%۷۵	%۷۷	%۶۷	%۶۷	تعداد نیروهای انسانی تعدیل شده (نیروهای پرورشی، بازنشسته راننده، متصدی آزمایشگاه)	
۳	۵	۴	۳/۵	تعداد مدارس غیرانتفاعی	
%۲۰	%۲۵	%۲۰	%۲۵	تعداد واحدها و بخش‌های واگذار شده به بخش خصوصی	
%۱۵	%۲۶	%۲۰	%۳۲	تعداد فعالیت‌ها برای کوچک سازی سازمان	
%۲۴	%۲۵	%۲۰	%۲۲	تعداد پروژه‌های مشارکتی	
%۳۷	%۴۰	%۳۵	%۳۰	هزینه‌های خدماتی	

جدول ۵. نتایج آزمون T برای گروه‌های وابسته (اصلاحات مالی محور)

سطح معنی داری P ≤ ۰/۰۵	df	T	میانگین خطای معیار	انحراف معیار	تعداد	میانگین	شاخص‌ها
۰/۰۰۰	۷۹	-۱۵/۴۶	۳/۴۴	۳۰/۸۲	۸۰	۳۶/۰۲	اصلاحات مالی محور
			۲/۴۸	۲۲/۲۵	۸۰	۹۴/۵۱	

فرضیه سوم: بین عملکرد سال اول و پایانی برنامه ۵ ساله سوم توسعه آموزش و پرورش شهر اهواز در مقطع متوسطه در زمینه اصلاحات عدالت محور تفاوت وجود دارد. به منظور بررسی اصلاحات عدالت محور شاخص‌های زیر تهیه و تدوین گردید.

وضعیت شاخص‌های مورد نظر برای بررسی اصلاحات رقابت محور طی سال اول و پنجم برنامه سوم توسعه در جدول ۶ ارائه شده است.

نتایج آزمون برای گروه‌های وابسته اصلاحات عدالت محور در آموزش و پرورش شهر اهواز در سال‌های ۱۳۷۹ و سال ۱۳۸۳ نشان می‌دهد که عملکرد اصلاحات عدالت محور در آموزش و پرورش شهر اهواز طی سال‌های ۱۳۷۹ و ۱۳۸۳ تفاوت معنی‌داری داشته است. تفاوت معنی‌دار در سطح $0/05 < P$ نشان می‌دهد. این تفاوت به این معنی است که عملکرد شاخص‌ها در سال ۱۳۸۳ بهتر از سال ۱۳۷۹ می‌باشد.

نتایج آزمون برای گروه‌های وابسته اصلاحات عدالت محور در آموزش و پرورش شهر اهواز در سال‌های ۱۳۷۹ و سال ۱۳۸۳ نشان می‌دهد که عملکرد اصلاحات عدالت محور در آموزش و پرورش شهر اهواز طی سال‌های ۱۳۷۹ و ۱۳۸۳ تفاوت معنی‌داری داشته است. تفاوت معنی‌دار در سطح $0/05 < P$ نشان می‌دهد. این تفاوت به این معنی است که عملکرد شاخص‌ها در سال ۱۳۸۳ بهتر از سال ۱۳۷۹ می‌باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

بر اساس یافته‌های این بررسی می‌توان اظهار داشت طی برنامه سوم، اصلاحات چهارگانه‌ای در زمینه افزایش رقابت، مالی

فرضیه چهارم: بین عملکرد سال اول و پایانی برنامه ۵ ساله سوم توسعه آموزش و پرورش شهر اهواز در مقطع متوسطه در زمینه اصلاحات بهبود کیفیت آموزش و

جدول ۶. مقایسه شاخص‌های اقدامات و تغییرات انجام شده در زمینه اصلاحات عدالت محور طی سال اول و پنجم برنامه سوم توسعه کشور در چهار ناحیه آموزش و پرورش شهر اهواز

ناحیه ۴	ناحیه ۳	ناحیه ۲	ناحیه ۱	شاخص‌ها	مؤلفه‌های اصلی
۳ برابر	۲ برابر	۴ برابر	۳ برابر	تعداد فعالیت‌ها و اقدامات برای رفاه فرهنگیان	برنامه‌ها و اصلاحات عدالت محور
۲	۲	۲/۵	۲	میزان آموزش‌های کوتاه مدت	
۳/۵	۳/۵	۳	۳	تعداد مدارس تحت پوشش طرح مروج سلامت	
%۶۶	%۵۴	%۴۵	%۵۲	تعداد دانش‌آموزان تحت پوشش برنامه‌های پیشگیری از بیماری‌ها	
%۲۳	%۲۵	%۳۰	%۲۲	افزایش نسبت معلم به کلاس در دوره متوسطه	
%۲۴	%۳۰	%۳۲	%۲۷	افزایش نسبت معلم به دانش‌آموز در دوره متوسطه	
%۳۵	%۳۵	%۳۷	%۲۳	پوشش تحصیلی واقعی در دوره متوسطه	
%۲۰	%۲۵	%۳۰	%۲۵	افزایش سهم دانش‌آموز دختر به کل دانش‌آموزان متوسطه	
۱/۵	۲	۲/۵	۲	تعداد کتابخانه‌های مدارس	
۳	۲	۲/۵	۲/۵	تعداد کامپیوترها و تجهیزات	
%۶۰	%۴۵	%۵۰	%۵۰	نسبت دانش‌آموز به رایانه	
۰	۰	۰	۰	تعداد پژوهش‌سراهای دانش‌آموزی	
۰	۰	۰	۰	رشد دانش‌آموزان شبانه	
%۵۰	%۵۵	%۷۲	%۶۵	به کارگیری نیروی مورد نیاز برای مناطق توسعه نیافته و کمتر توسعه یافته	
%۴۵	%۵۵	%۶۲	%۵۳	تعداد دانش‌آموزان نابغه و خلاق	
%۵۵	%۶۶	%۷۲	%۶۰	تعداد واحدهای آموزشی که به وسایل آموزشی و کمک آموزشی مجهز شده‌اند	
۲	۲	۲	۲	پروژه‌های متوسطه در حال ساخت	
۲	۳	۳/۵	۳	متناسب سازی فضاهای آموزشی و ورزشی با برنامه‌ها و جنسیت دانش‌آموزان	
%۴۹	%۵۲	%۵۱	%۴۷	سهم معلمان زن از کل معلمان مقطع متوسطه	

جدول ۷. نتایج آزمون T برای گروه‌های وابسته (اصلاحات عدالت محور)

شاخص‌ها	میانگین	تعداد	انحراف معیار	میانگین خطای معیار	T	df	سطح معنی‌داری P ≤ ۰/۰۵
اصلاحات عدالت محور	۱۳۷۹	۷۹	۳۲/۴۳	۳/۶۴	-۱۴/۰۹	۷۸	۰/۰۰۰
	۱۳۸۳	۷۹	۲۶/۷۰	۳/۰۰			

جدول ۸. مقایسه شاخص‌های اقدامات و تغییرات انجام شده در زمینه اصلاحات کیفیت محور طی سال اول و پنجم برنامه سوم توسعه کشور در چهار ناحیه آموزش و پرورش شهر اهواز

مؤلفه‌های اصلی	شاخص‌ها	ناحیه ۱	ناحیه ۲	ناحیه ۳	ناحیه ۴
اصلاحات بهبود کیفیت آموزش و افزایش کارایی و بهره‌وری	تعداد مدارس متصل به شبکه اینترنت	۲	۰	۱	۲
	دسترسی دانش‌آموزان به شبکه رشد	۰	۰	۰	۰
	بهبود تراکم دانش‌آموز در کلاس‌های دولتی	٪۲۰	٪۲۵	٪۲۵	٪۲۵
	سرانه فضای آموزشی و کارگاهی	٪۲۰	٪۲۵	٪۳۵	٪۲۰
	سرانه فضای ورزشی و تفریحی	٪۱۵	٪۲۲	٪۲۵	٪۲۰
	میزان تحولات اداری در وظایف، مشاغل و تغییر نام سازمان‌ها	٪۳۰	٪۳۵	٪۳۰	٪۳۰
	تعداد نوارها، سی دی‌ها و جزوه‌های آموزشی ارسال شده به مدارس	۲/۵	۳	۲	۳
	تعداد رشته‌های ایجاد شده در فنی و حرفه‌ای	٪۳	٪۳۰	٪۲۵	٪۲۵
	تعداد دبیرستان‌های فنی و حرفه‌ای	۲	۲/۵	۲	٪۵۰
	تعداد مدرسی که شوراها دانش آموزشی، زلزله و انتظامات دارند.	٪۷۰	٪۷۳	٪۶۴	٪۷۰
تعداد مدرسی که طرح تکریم ارباب رجوع را اجرا کرده‌اند.	۴	۵	۳	۳	
تعداد مدیرانی که بر اساس معیارهای سازمانی انتخاب شده‌اند. (به طور مثال سه سال سابقه آموزشی، مدیر نمونه، رشته تحصیلی)	٪۴۵	٪۶۳	٪۵۰	٪۴۲	

ادامه جدول ۸. مقایسه شاخص‌های اقدامات و تغییرات انجام شده در زمینه اصلاحات کیفیت محور طی سال اول و پنجم برنامه سوم توسعه کشور در چهار ناحیه آموزش و پرورش شهر اهواز

ناحیه ۴	ناحیه ۳	ناحیه ۲	ناحیه ۱	شاخص‌ها	مؤلفه‌های اصلی
%۳۲	%۳۵	%۴۵	%۳۵	تعداد معلمانی که از بورس تحصیلی استفاده کرده‌اند.	
%۳۰	%۲۵	%۳۲	%۳۳	نرخ گذر از سوم متوسطه به پیش‌دانشگاهی	
%۷۳	%۶۲	%۶۵	%۵۴	تعداد مدارس که کلاس جبرانی و فوق برنامه برگزار کرده‌اند.	
%۷۳	%۵۵	%۶۵	%۶۲	تعداد دانش‌آموزانی که در مسابقات OTN و علمی شرکت کرده‌اند (مقطعه متوسطه).	
۳	۳	۴	۲/۵	تعداد مشاورین در مدرسه برای ارتقاء کیفیت آموزشی	
۰	۰	۰	۰	تعداد مراکز مشاوره برای ارتقاء کیفیت آموزشی	
%۴۲	%۳۳	%۳۵	%۳۷	تعداد دبیران مرتبط با رشته تحصیلی	
%۱۰۰	%۱۰۰	%۱۰۰	%۱۰۰	تعداد واحدهای آموزشی مجری روش‌های ارزشیابی جدید	
۰	۰	۰	۰	تعداد واحدهای آموزشی مجری طرح مدرسه محوری	
%۲۰	%۲۵	%۲۵	%۲۰	تعداد درس‌هایی که مورد بازنگری و تغییر قرار گرفته‌اند	
۰	۰	۰	۰	تعداد پژوهش‌سراهای دانش‌آموزی	
%۲۰	%۲۲	%۲۵	%۲۵	کارکنانی که به مدرک تحصیلی بالاتر رسیده‌اند	
%۲۳	%۲۰	%۲۵	%۲۴	افزایش میانگین سطح تحصیلات معلمان	
۱	۱	۱	۱	تعداد تغییرات در رده‌های مدیریتی آموزش و پرورش	
%۲۲	%۱۸	%۲۶	%۲۵	معدل قبولی دانش‌آموزان	

جدول ۹. نتایج آزمون T برای گروههای وابسته (اصلاحات بهبود کیفیت آموزش و افزایش کارایی و بهره‌وری)

شاخص‌ها	میانگین	تعداد	انحراف معیار	میانگین خطای معیار	T	df	سطح معنی‌داری P ≤ ۰/۰۵
اصلاحات بهبود کیفیت آموزش و افزایش کارایی و بهره‌وری	۴۰/۵۳	۷۹	۳۳/۹۰	۳/۸۱	۱۱/۰۵	۷۸	۰/۰۰۰
	۸۷/۰۲	۷۹	۳۳/۴۵	۳/۷۶			

مشخص می‌گردد که سازمان آموزش و پرورش شهر اهواز طی برنامه سوم توانسته است با جذب منابع بیرونی و همچنین ایجاد همگرایی مدیریتی در درون سازمان و در سطح مدیران نواحی چهارگانه و دبیرستان‌ها تغییراتی در محورهای مورد بررسی یعنی اصلاحات رقابت محور، اصلاحات مالی محور، اصلاحات عدالت محور و اصلاحات مبتنی بر بهبود کیفیت و بهره‌وری و کارآمدی بوجود آورد. دیدگاه جامعه شناختی نوسازمانی بر روی قوانین، ملزومات و مفاهیم درک شده توسط اعضای جامعه تمرکز دارد و بیشتر توجهش معطوف به رفتار و ارزش‌های سازمانی خاص است. در حالی که دیدگاه وابسته به منابع، سازمان‌ها را به عنوان سیستمی وابسته به محیطشان، برای تغییرات کم و بیش قابل ملاحظه، در نظر

محور، عدالت محور و کیفیت بخشی متأثر از برنامه کلان توسعه کشور در بخش آموزش و پرورش به اجرا گذاشته شد. همچنین یافته‌ها نشانگر آنست که بر اساس مفروضات پیش‌بینی شده، عملکرد پایانی برنامه سوم توسعه آموزش و پرورش شهر اهواز مطلوبتر از سال اول بوده است. گرچه تحلیل میزان تحقق اهداف ملی در بعد استانی و شهرستانی توأم با فراز و نشیب‌هایی بوده است اما در مجموع شواهد نشان می‌دهد که سیاست‌های برنامه سوم توسعه در آموزش و پرورش شهرستان اهواز در راستای برنامه کلان کشوری آموزش و پرورش بوده است. در جمع‌بندی کلی چنانچه نتایج را بر اساس مسایل و فشارهای بیرونی یعنی نظریه وابستگی سازمانی و مسایل و فشارهای درونی یعنی نظریه نو سازمانی تحلیل کنیم

سیاستمداران در یک مسابقه هنجاری لازم است. به عنوان نمونه تجانس بین ارزش‌ها و اعتقادات بنیادی یک برنامه با سیاست پیشنهادی جدید و هویت و سنت‌های یک سازمان باعث واکنش می‌شود (هال، ۱۳۸۳). همان‌طور که گفته شد سیاست‌های آموزش و پرورش شهر اهواز تا اندازه زیادی متأثر از سیاست‌های کلان و اهدافی بود که دولت وقت در برنامه سوم توسعه آموزش و پرورش در زمینه مؤلفه‌های مورد بحث این تحقیق یعنی: اصلاحات مالی محور، اصلاحات رقابت محور، اصلاحات عدالت محور و اصلاحات مبتنی بر بهبود کیفیت آموزش و کارآمدی و بهره‌وری لحاظ کرده بود.

بررسی شاخص‌های عملکرد آموزش و پرورش شهر اهواز طی برنامه پنج ساله سوم گویای آنست که سازمان‌های دولتی در ایران بویژه سازمانی مانند آموزش و پرورش برای موفقیت برنامه‌های خود نیازمند نگرستن به سازمان از منظر نظریه دستیابی به منابع (عوامل بیرونی) و همچنین نظریه نوسازمانی یعنی بازنگری هنجارها و ارزش‌های درون سازمانی برای کارایی و اثربخشی منابع جذب شده بیرونی است. بدون شک آنچه که در طی برنامه سوم توسعه آموزش و پرورش

دارد. این نظریه بیان می‌دارد که سازمان‌ها چگونه با هنجارها و اعتقادات موجود در محیطشان سازگار می‌شوند نه بر روی وابستگی به منابع. بنابراین می‌توان گفت سازمان‌ها بر اساس انتظارات سازمانی تغییر می‌یابند و رفتار انتخابی فعال دارند و این کار را در یک موضوع پذیرفته شده برای ارج نهادن به هنجارها و اعتقادات انجام می‌دهند. علاوه بر این، انطباق غالباً از یک ویژگی و طبیعت نشأت می‌گیرد و مشاهده می‌شود که سازمان‌ها، انطباق را با انتظارات محیطی و ثبات سازمانی ترکیب می‌کنند.

نوسازمان‌گرایی مانند مارش و السن^۱ (۱۹۸۴) معتقدند هنگامی که در یک سازمان تغییر رخ می‌دهد، آن تغییر غالباً نتیجه پاسخ‌های نسبتاً استواری است که سازمان را با محیطش مرتبط می‌سازد. تغییراتی که با هویت یا فرهنگ مؤسسه‌ای سازمان همساز هستند می‌توانند در یک حالت با ثبات انجام گیرند. مؤسسات خوب توسعه یافته و پیشرفته با توجه به ارزش‌ها، علابق، استنباطها و منابع ثابت، وقتی با تلاش‌هایی در بازسازی و تغییر مواجه می‌شوند، مقاومت یا تنش را ارایه می‌دهند. برای سازمان‌ها تغییر یافتن به عنوان یک واکنش در مقابل

1- March and Olson

کشور رخ داده است تدوین و طراحی برنامه‌هایی برای ایجاد تغییر و تحرک مثبت سازمانی در آموزش و پرورش کشور، استان‌ها، شهرستان‌ها و مؤسسات آموزشی بوده است و از این رهگذر منابعی برای تغییر در آموزش و پرورش تخصیص داده شده است. اما نحوه استفاده و بهره‌برداری از این منابع وابسته به توانایی، خلاقیت، جدیت و پیگیری مدیریت آموزش و پرورش هر شهرستان می‌باشد. یافته‌های این تحقیق نشان داد که عملکرد مدیران در انجام تغییرات پیش بینی شده در مقایسه با سال اول برنامه مطلوب بوده است. اما مشخص نیست در مقایسه با دیگر شهرستان‌های هم‌تراز و یا متوسط کشور عملکرد برنامه چگونه بوده است. بنابراین پیشنهاد می‌شود محققین در

آینده نسبت به بررسی تطبیقی عملکرد مدیریت آموزش و پرورش شهرستان‌ها و استان‌ها بپردازند.

در پایان این تحقیق پیشنهاد می‌گردد از میزان دیوان سالاری ادارات کاسته و آموزش و پرورش به سوی عدم تمرکز شتاب بیشتری گیرد. همچنین، ثبات و طول ماندگاری مدیران ستادی مورد توجه مدیران ارشد قرار گیرد تا مدیران منصوب شده، زمان کافی برای اجرای برنامه‌هایشان را داشته باشند. در خاتمه توصیه می‌شود محققین در رابطه با راههای تغییر ساختار سازمانی غیرمتمرکز و همچنین تقویت میل به تغییر در میان مدیران نظام آموزش و پرورش کشور و استان خوزستان به مطالعه بپردازند.

منابع

فارسی

- ارمکی، اکبر (۱۳۷۸). بررسی الگوهای مدیریت تغییر. فصلنامه مدیریت در آموزش و پرورش. دوره ششم، پاییز و زمستان (۱۳۷۸). شماره ۲۴، ۳۸-۱۸.
- بهشتی، محمد باقر (۱۳۷۷). تأثیر ارزیابی برنامه‌های گذشته در تدوین برنامه‌های آینده ایران، مجموعه مقالات همایش پنجاه سال برنامه‌ریزی توسعه در ایران (۱۸-۲۰ اسفندماه ۱۳۷۷). جلد اول و دوم. ناشر: مرکز تحقیقات اقتصاد ایران، سازمان برنامه و بودجه. تهران.

- جلالی، سعید (۱۳۸۰). قانون برنامه سوم توسعه در نظام حقوقی کنونی. تهران: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، معاونت امور پشتیبانی، مرکز مدارک علمی و انتشارات.
- خلخالیان، کمال (۱۳۷۷). بررسی جو سازمانی و واکنش کارکنان دبیرستان‌های پسرانه استان گیلان در برابر برخی تغییرات پیشنهادی. پایان نامه کارشناسی ارشد. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی.
- دراکر، پیتر، ف (۱۳۷۵). ظهور سازمان جدید و بهترین نظریه درباره مدیریت دگرگونی. ترجمه: مجموعه طلوع مکانیک، مؤسسه خدمات فرهنگی رسا.
- سازمان برنامه و بودجه (۱۳۸۰). سند برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸-۱۳۷۹). جلد دوم، تهران: سازمان برنامه و بودجه، مرکز اقتصادی - اجتماعی و انتشارات.
- ساکي، رضا (۱۳۷۶). دشواری‌های ساختار، تشکیلات و مدیریت در آموزش و پرورش و چشم اندازهای مطلوب از دیدگاه‌های صاحب‌نظران. پژوهشکده تعلیم و تربیت.
- سلیمی، محمدحسین (۱۳۸۴). مشارکت و مدیریت مشارکتی در آموزش و پرورش. فصلنامه مدیریت در آموزش و پرورش، دوره هفتم، شماره ۲۸.
- شافعی، رضا (۱۳۸۳). استاندارد سازی فعالیت‌های آموزش و پرورش بر اساس خواسته‌های استاندارد ایزو ۹۰۰۰. چکیده مقالات مهندسی اصلاحات در آموزش و پرورش. تهران: پژوهشکده تعلیم و تربیت.
- عبداللهی، حسین (۱۳۸۳). ارزیابی برنامه سوم توسعه آموزش و پرورش ایران سال‌های (۱۳۸۳-۱۳۷۹). طرح تحقیقاتی مصوب با همکاری وزارت آموزش و پرورش و سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور.
- عطاران، محمد (۱۳۸۱). جهانی شدن، فناوری اطلاعات و ارتباطات، تعلیم و تربیت و آینده آن. چکیده مقالات مهندسی اصلاحات در آموزش و پرورش. تهران: پژوهشکده تعلیم و تربیت.
- غلامرضازاده، محمدرضا (۱۳۸۰). بررسی اثرات فن‌آوری اطلاعات بر ساختار سازمانی. پایان نامه کارشناسی ارشد. مجتمع آموزش عالی قم.
- فیوضات، یحیی (۱۳۷۹). مبانی برنامه‌ریزی آموزشی. تهران: مؤسسه نشر ویرایش.

قوام، سید عبدالعلی (۱۳۸۱). اصلاح آموزش و پرورش در مواجهه با آثار به منظور پاسخ گویی به برنامه‌های توسعه و تغییرات فناوری و تحولات قرن آینده و ایران سال ۱۴۰۰. چکیده مقالات مهندسی اصلاحات در آموزش و پرورش. تهران: پژوهشکده تعلیم و تربیت.

مهرعلی‌زاده، یداله (۱۳۸۴). جهانی شدن تغییرات سازمانی و برنامه‌ریزی توسعه منابع انسانی. اهواز: انتشارات دانشگاه چمران.

مهرعلی‌زاده، یداله (۱۳۸۳). جهانی شدن و چالش‌های رویاروی نظام‌های آموزشی و کارآموزی و مهارت سازی کشور ایران. اهواز: انتشارات رسش.

نجفی، محمدعلی (۱۳۸۴). آسیب شناسی برنامه‌های توسعه در ایران: ایران اقتصادی. سایت روزنامه ایران، <http://www.iran-newspaper.com/1384/840919/html/pdf.htm>

نفیسی، عبدالحسین (۱۳۷۷). تجربه برنامه‌ریزی در بخش آموزش در ایران. مجموعه مقالات همایش پنجاه سال برنامه‌ریزی توسعه در ایران (۱۸-۲۰ اسفندماه ۱۳۷۷)، جلد دوم. مباحث برنامه‌ریزی بخشی، منطقه‌ای و نظام فنی و اجرایی. تهران: مرکز تحقیقات اقتصاد ایران، سازمان برنامه و بودجه، ص: ۹۵-۱۰۱

هال، ریچارد اچ. (۱۳۸۳). سازمان ساختار فرایند رهاوردها. ترجمه علی پارسائیان و سید محمد اعرابی. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.

لاتین

Burbules, N. C. & Torres, C. A. (2000). **Globalization and Education: Critical Perspectives**, London: Routledge. The introduction available on the web: <http://faculty.ed.uiuc.edu/burbules/ncb/papers/global.html> .5/2/2007

Carnoy, M. (1999). **Globalization and educational reform: what planners need to know**. International Institute for Educational planning (UNESCO).

Van de Ven, A.H., Poole, M.S. (1995). Explaining development and change in organizations. *Academy of Management Review*, 20(3), 510-540.